

МЕТОДИКА ЯК ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

А.В.Михайленко

викладач

Національного технічного університету України

"Київський політехнічний інститут"

В даній статті детально розглядаються методи та підходи до методики викладання іноземної мови. Особлива увага акцентується на принципах навчання іноземної мови як основної складової методологічного процесу навчання.

Ключові слова: методика навчання, теорія навчання, практика навчання.

Теоретичний курс методики викладання ІМ посідає чільне місце у системі професійної підготовки майбутнього викладача ІМ. У педагогічному контексті слово методика вживається у наступних значеннях:

- методика як теоретичний курс, навчальна дисципліна у педагогічному навчальному закладі;
- методика як сукупність форм, методів і прийомів роботи вчителя, тобто технологія професійної практичної діяльності;
- методика як педагогічна наука, яка має, з одного боку, характеристики, властиві будь-якій науці взагалі.

До основних галузей методики можна віднести: загальну, спеціальну, історичну, експериментальну, порівняльну, методику застосування технічних засобів у навчанні іноземної мови. Загальна методика розглядає вивчення загальних закономірностей і особливостей процесу навчання ІМ незалежно від певної ІМ. Спеціальна методика досліджує навчання тих мовних і мовленнєвих явищ, що є специфічними для конкретної ІМ. Порівняльна методика вивчає навчання ІМ у різних країнах.

Методика спирається на дані і закономірності лінгвістики, оскільки мова (предмет навчання) досліджується лінгвістикою. Психолінгвістика вивчає механізми породження і розпізнавання мовлення. Лінгвістика вивчає мови як певні кодові системи, прийняті у тому чи іншому середовищі людей. Лінгвістика разом з психолінгвістикою звертає увагу на методику як процес передання і прийому інформації за допомогою певних кодів. Методика використовує основні поняття і закономірності лінгвістики, оскільки вони визначають специфіку об'єкта навчання.

Основним лінгвістичним поняттям в методиці навчання іноземних мов є метод.

Метод – це узагальнена модель реалізації основних компонентів навчального процесу з ІМ, в основі якої покладена домінуюча ідея рішення головного методичного завдання.

Методи дослідження в методиці навчання іноземних мов відіграють особливу роль. Методи дослідження мають на меті одержання наукових даних про закономірності навчання іноземних мов, про ефективність навчальних матеріалів, способів і форм навчально-виховного процесу. Основними методами дослідження в методиці навчання іноземних мов вважаються:

- критичний аналіз літературних джерел;
- вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи викладачів;
- наукове спостереження;
- пробне навчання;
- експеримент;
- дослідне навчання.

Окрім основних методів дослідження існують і допоміжні методи якими дуже часто оперує викладач:

- метод інтерв'ю;
- бесіда;
- анкетування;
- тестування;
- хронометрування – фіксація на магнітофон або відеострічку ходу навчального процесу);
- статистичний метод;
- метод моделювання.

Усі ці методи навчання іноземних мов пройшли певні етапи еволюції. Згідно процесу еволюції вони поділяються на наступні методи:

Перекладні методи. Такі методи слід розглядати у двох варіантах:

1) граматико-перекладний: фонетика не розглядалась взагалі як аспект; лексика вивчалась безсистемно, як ілюстрації до граматичних правил; основним засобом

навчання був дослівний переклад; навчання іноземної мови було спрямовано на розвиток логічного мислення; правила заучувались напам'ять, без попередньої аналітичної роботи, що забезпечує його усвідомлення.

2) Текстуально-перекладний: в центрі уваги методу перебувала лексика; словниковий запас накопичувався завдяки заучуванню напам'ять творів в оригіналі; роль граматики по відношенню до лексики була другорядною, граматика опановувалась безсистемно, як коментар до тексту; метод забезпечував передусім розвиток навичок читання та перекладу. Але, такий метод мав і свої недоліки:

- погана орієнтованість на оволодіння мовою як засобом спілкування, навіть читання;
- основні завдання методів полягали в загальній освіті;
- відрив форми від змісту: увага зосереджувалась на формі, а зміст міг просто ігноруватися;
- тексти не завжди були доступними для їх сприймання та розуміння.

Методи періоду реформи. Процес розробки нових методів, протилежних перекладним методам, в історії методики названо Реформою. У цей час з'являються прямі (природні) методи. Зміст прямого методу спрямований на безпосереднє сприймання мовного матеріалу, а не через переклад; інтуїтивне сприймання граматичних явищ і понять із контексту; усне пред'явлення нового матеріалу.

Основні положення прямого методу:

- головна роль відводиться пам'яті та відчуттям, а не мисленню;
- найбільш сильними відчуттями є акустичні та моторні;
- з викладання виключається рідна мова.

До методів періоду реформ можна також віднести *аудіолінгвальний метод*. Такий метод оснований на навчанні усного мовлення, об'єктом навчання є речення як мінімальна одиниця усного спілкування. Лексика слугує лише ілюстрацією до моделей, що пред'являються до опанування, граматика слугує для опису структур, але правила виключені з навчального процесу.

Аудіовізуальний метод – зберігає всі основні принципи прямізму. Основними способами засвоєння матеріалу є імітація, заучування напам'ять і утворення за аналогією.

Як показує практика, саме аудіовізуальний метод являється більш ефективним у навчанні студентів технічних спеціальностей іноземної мови, оскільки завчивши напам'ять уривок із

тексту, вони можуть по аналогії побудувати граматично правильні речення.

Розглянемо ще один вид методів які являються вагомою складовою методики навчання ІМ. *Сучасні методи* навчання іноземної мови поділяються на комунікативний метод за Пасовим, метод повної фізичної реакції, драматико-педагогічний метод, мовчазний метод. В *Комунікативний метод за Пасовим* входить мовленнєва спрямованість навчального процесу; індивідуалізація за керівної ролі її особистісного аспекту; функціональність, яка забезпечує відбір іншомовного матеріалу; ситуативність, що розглядається як засіб мовленнєвої стимуляції і як умова розвитку мовленнєвих навичок; постійна зміна предмета розмови, обставин, завдань. *Метод повної фізичної реакції*: етап говоріння повинен базуватись на попередньому етапі рецепції та розуміння; розуміння розвивається через виконання наказів; говоріння не повинно бути результатом примусу. *Драматико-педагогічний метод*: учні оволодівають іноземною мовою, підключаючи не тільки своє мислення, але й емоції. Суть *Мовчазного методу* полягає в діяльності (пасивній) викладача, підпорядкуванні організації та змісту навчального процесу потребам і можливостям студентів.

У другій половині 40-х і в 50-і роки в ході дискусій виробляється *свідомо-порівняльний метод* (І.В.Рахманов, В.Д.Аракін, А.А.Миролюбов, З.М.Цветкова, В.С.Цетлін): остаточно оформляється паралельний розвиток різних видів методів; оформлюється положення про те, що правила і роз'яснення мають користь лише у тому випадку, якщо це сприяє практиці користування мовленнєвим матеріалом; установлюється співвідношення між перекладними і безперекладними формами роботи. Розробка аналітичного і синтетичного читання дозволила вперше націлити навчання на отримання інформації з тексту. Висувається положення про усне випередження при паралельному розвитку умінь і навичок усного мовлення і читання; визнається доцільність оволодіння граматику на основі моделей; уточнюється положення про те, що окремі явища можуть засвоюватися спочатку без усвідомлення.

Розглядаючи методи навчання іноземної мови необхідно зазначити, що жодний метод не буде ефективним без відповідних принципів. Принципи навчання ІМ можна поділити на загально-дидактичні та методичні.

Загально-дидактичні принципи включають принцип виховуючого навчання, принцип зв'язку навчання з життям, принцип свідомого навчання, принцип творчої

активності, принцип наочності, принцип науковості, принцип систематичності, принцип міцності засвоєння знань, принцип врахування індивідуальних особливостей студентів. *Загальні принципи методики навчання ІМ* – принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип врахування особливостей рідної мови, принцип домінуючої ролі вправ у всіх сферах оволодіння ІМ.

Спеціальні принципи методики навчання ІМ:

1) Принцип навчання ІМ на основі типових зразків (моделей, структур, типових речень);

2) принцип сполучення мовних тренувань з мовленнєвою практикою;

3) принцип взаємодії основних видів МД;

4) принцип усного випередження у навчанні читання і письма;

5) принцип апроксимації навчальної діяльності;

6) принцип інтенсивності початкової стадії навчання ІМ.

У своїй структурі методика як теорія і практика навчання іноземних мов передбачає *поняття комунікативної компетенції*, теми і мовленнєвої ситуації.

Компонентами іншомовної комунікативної компетенції є, перш за все, опанування знаннями (з лексики, граматики, фонетики та орфографії) та формування відповідних навичок: фонетичних, лексичних, граматичних, морфологічних, пов'язаних із складом слова та частинами мови; синтаксичних, пов'язаних з побудовою речень та їх різних видів; орфографічних, що поділяються на графічні та каліграфічні – засвоєння особливостей написання.

Комунікативна компетенція може поділитись на два види: мовленнєва компетенція та соціокультурна компетенція. Мовленнєва компетенція – володіння чотирма видами умінь – аудіювання, говоріння, читання та письмо. Соціокультурна компетенція складається з: країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції. Країнознавча компетенція – знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається; лінгвокраїнознавча компетенція передбачає володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв. Тема – коротка теза, що підлягає розгортанню у процесі говоріння та вилученню інформації при читанні та аудіюванні. Мовленнєва ситуація – така динамічна система взаємовідносин комунікантів, яка базується на відбитті об'єктів та подій зовнішнього світу, породжує потребу у цілеспрямованій діяльності в розв'язанні мовленнєво-мислительного завдання та підтримує цю діяльність.

Одним із прикладів мовленнєвої компетенції є *навчання діалогічного мовлення*. Відмітною рисою діалогічного висловлювання є спонтанність. Формування мовленнєвих умінь відбувається за допомогою послідовного переходу від простих мовленнєвих одиниць (слово, словосполучення, речення) до більш складних і великих (смысловий фрагмент, текст), і від елементарних операцій (наприклад, імітація) до більш складних. Вправами для навчання підготовленого діалогічного мовлення можуть бути: відповіді на питання (короткі, повні і розгорнуті); постановка ситуативних і ключових питань; діалогізація прослуханого чи прочитаного монологічного тексту; складання (нового чи прочитаного) діалогу на задану тему; драматизація монологічного тексту; доповнення чи видозміна діалогу, проведення спрямованого (чи самостійного) діалогу. Вправи для навчання невідготовленого діалогічного мовлення включають складання аргументованих відповідей на питання; проведення комбінованих діалогів (з репліками і коментарями інших учнів); побудова без попередньої підготовки керованого діалогу (з опорами і без опор); проведення ігор чи вікторин; проведення дискусій.

Навчання монологічного мовлення. Під монологом розуміють організований вид мовлення, що є продуктом індивідуальної побудови і передбачає тривале висловлювання однієї особи, що звертається до аудиторії. Розрізняють:

а) монолог стилістично нейтральний;

б) монолог розмовний.

Вправи для навчання підготовленого монологічного мовлення – відтворення зв'язних висловлень з деякою модифікацією; складання ситуації чи розповіді; опис малюнку чи серії малюнків; відтворення ситуацій, у яких використані названі слова; переказ; передання інформації декількома фразами; складання плану прослуханої розповіді; виклад діалогів у монологічній формі тощо. Вправи для навчання невідготовленого монологічного мовлення - придумування заголовка та його обґрунтування; опис картини чи карикатур, не пов'язаних з темою, що вивчається; обґрунтування власного судження чи відношення до фактів; оцінка прослуханого чи прочитаного.

Отже, розглянувши усі методи та принципи навчання іноземної мови, слід зазначити, що будь-яка наука має свої базові категорії. Основними категоріями методики навчання іноземної мови є методи навчання та принципи методики навчання. Саме за такою структурою і будується методика як

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артеменко Л.* Пошук нових технологій викладання англійської мови // Новий колегіум. – 2002. – № 6. – С.16-20.
2. *Гусак Т.* Методологія викладання іноземних мов // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С.58-62.
3. *Ключковська І.М.* Інноваційні підходи у викладанні іноземних мов у вищих технічних навчальних закладах // Сучасні проблеми лінгвістики та навчання іноземних мов у контексті Болонського процесу. – К.: Знання, 2005. – С.67-69.
4. *Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах:* Підручник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. *Соловйова Н.* Формування методичної творчості на практичних заняттях з методики викладання іноземних мов// Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 31-33.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2007 р.

